

UDK: 111.224.080.5(1777-8)

Aziza JABBOROVA,
Turon universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi
E-mail: jabborova.aziza90@gmail.com

Qarshi davlat universiteti professori, Falsafa fanlari doktori S.Choriyev taqrizi asosida

ZAMONAVIY KINO SAN'ATINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Аннотация

Maqolada zamonaviy kino san'atining rivojlanish tendensiyalari va ularning ijtimoiy-falsafiy tahlili keltirilgan. Kino ishlab chiqarish jarayoning raqamlashuvi, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatining ortishi va uning natijalariga oid fikr-mulozalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Kino, raqamli texnologiyalar, san'at, raqamli sivilizatsiya, ma'rifatli jamiyat, axborot-kommunikatsiya, badiiy film, teleserial, hujjatli film, badiiy adabiyot, ma'naviy qiyofa, teatr, tasviriy san'at.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО КИНОИСКУССТВА

Аннотация

В статье представлены тенденции развития современного киноискусства и их социально-философский анализ. Представлены отзывы о цифровизации процесса кинопроизводства, повышении доступности современных технологий и его результатах.

Ключевые слова: Кино, цифровые технологии, искусство, цифровая цивилизация, просвещенное общество, информационные коммуникации, художественный фильм, телесериал, документальный фильм, художественная литература, духовный образ, театр, изобразительное искусство.

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MODERN CINEMA

Annotation

The article presents trends in the development of modern cinema and their socio-philosophical analysis. Film production is a digitization of the process, an increase in the possibility of using modern technologies and feedback on its results.

Key words: Cinema, digital technologies, art, digital civilization, enlightened society, Information Communication, feature film, television series, documentary, fiction, spiritual image, theater, fine arts.

Kirish. XXI asr arafasida va uning ilk yillarida kishilik jamiyatining turfa jabhalarida ro'y bergan jarayonlar zamonaviy kino san'ati va industriyasi qiyofasini tubdan o'zgartirib yubordi. Oqibat o'laroq, zamonaviy kino voqelikning original in'ikosini o'zida mujassam qilgan, individual va ijtimoiy ongga qudratli ta'sir ko'rsatadigan virtual ma'voga aylandi.

Muhokama va natijalar. Zamonaviy kino qiyofasi birinchi navbatda raqamli texnologiyalarning kino san'atiga kirib kelishi natijasida o'zgara boshladi. Ma'lumki, XXI asr arafasida insoniyat taraqqiyotida yangi bosqich – raqamli sivilizatsiya davri[1] boshlandi. Bu jarayon ildizi ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining paydo bo'lishi[19-23] va global tarmoqlar orqali ma'lumotlar almashuvining tezkor tus olishi bilan bog'liq edi[3]. 1990-yillar oxiridan boshlab kompyuter protsessorlari tezligi, ma'lumot saqlash hajmi va grafik imkoniyatlari jadal oshdi. Shu bilan birga internetning ommalashishi, dasturiy ta'minot sohasidagi innovatsiyalar hamda raqamli qurilmalarning arzonlashishi raqamli texnologiyalarning keng quloch yoyishiga zamin yaratdi.

Raqamli texnologiyalar filmlarni sifatli montaj qilish borasida ham mislsiz imkoniyatlarni ochdi. Avvallari kinoplyonkalar montaji katta mehnat va vaqt evaziga amalga oshirilgan bo'lsa, endilikda bu jarayonlar Adobe Premiere, Final Cut, Avid kabi raqamli dasturlar sharofati bilan tezkor va aniq ado etiladigan bo'ldi. Taniqli rejisser Jeyms Kameron esa o'zining 2009 yilda suratga olingan "Avatar" nomli badiiy filmining barcha kadrlarini butkul raqamli texnologiyalar

yordamida montaj qildi[4]. Yangi shakl va uslubdagi montaj reallik va virtuallik orasidagi chegarani yanada noziklashtirdi hamda tomoshabinga mutlaqo o'zgacha estetik zavq bag'ishladi.

XXI asrda internet-makonda striming platformalarining paydo bo'lishi kino san'ati asarlarini ommalashtirish imkoniyatlarini benihoya kengaytirdi. Striming-platformalar deganda video va audio kontentlarni Internet imkoniyatlaridan foydalangan real vaqt rejimida uzatish va tomoshabinlar uchun uzluksiz namoyishni tashkil qilish xizmati tushuniladi[5]. Striming-platformalari paydo bo'lishining texnik sabablari mavjud: Internet tezligining o'sishi, undagi ma'lumotlarni saqlash texnologiyalari takomillashishi, raqamli xizmatlarning foydalanuvchilar ehtiyojlariga moslashtirilishi ana shunday imkoniyatlarni vujudga keltirdi.

Yangi asr arafasiga kelib, an'anaviy kinoteatrlar hamda jadal ommalashgan DVD-pleyerlar keng jamoatchilik ehtiyojlarini to'laqonli qondi-rolmay qoldi. Yangi davr kishilari filmlarni mudom, hamma joyda, sifatli tomosha qilishni istashardi. An'anaviy kinoteatrlar, DVD-pleyerlar esa bunday imkoniyatlardan mosuvo edi. Shu sababdan 2000-yillarning boshlaridan e'tiboran Netflix, YouTube kabi onlayn-xizmatlar maydonga chiqdi. O'sha davrda Netflix filmlarni Internet orqali to'g'ridan-to'g'ri namoyish etmasdan, ularni DVD-disklarga ko'chirish hamda iste'molchilarga pochta orqali ijaraga berish xizmati bilan shug'ullanardi. Foydalanuvchilar veb-saytdan o'zlariga ma'qul bo'lgan filmlarni tanlar, so'ngra ularni buyurtma qilar, keyinchalik olgan disklerini qaytarib

berishardi. An'anaviy videoijara do'konlaridan farqli ravishda Netflix kechiktirilgan kun uchun qo'shimcha haq talab qilmasdi, bu esa o'z vaqtida mijozlar bilan ishlashning innovatsion yechimi sifatida qabul qilingandi.

Striming-platformalarning kino san'atiga kirib kelishi qator iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan izohlanadi. Avvalo, striming-platformalarning filmlarni qisqa muddatda butun dunyo bo'ylab tarqata olish imkoniyatlari kino industriyasi vakillari uchun katta moliyaviy manfaatlarni yuzaga keltirdi. Film ijodkorlari striming-platformalari imkoniyatlariga tayangan holda nafaqat ijod mahsullarini imkon qadar kengroq jamoatchilikka namoyish qilish, balki qisqa davr mobaynida mo'may daromad topish imkoniga ham ega bo'ldilar. Striming-platformalar tomoshabin ehtiyojlarini qondirishga ham yo'l topdi: ularning sharofati bilan kishilar o'zlari yoqtirgan filmlarini xohlagan vaqtda, xohlagan joyda va xohlagan qurilmada ko'ra oladigan bo'ldilar.

Filmlarning striming-platformalar orqali namoyish etilishi turkum ijobiy va salbiy oqibatlariga olib keldi. Bir tomondan, uning ta'siri ostida kino san'ati sezilarli darajada demokratlashdi: endilikda nafaqat yirik kinostudiyalar, balki mustaqil va boshlovchi rejissorlar ham o'z filmlarini keng jamoatchilikka taqdim etish imkoniga ega bo'ldilar. Bu boradagi raqobatning kuchayishi mahsulot sifati oshishiga xizmat qildi. Striming-platformalar ko'plab milliy kino san'ati asarlarini jahon bozoriga olib chiqish imkoniyatlarini kengaytirdi. Biroq, ikkinchi tomondan, striming-platformalarining vujudga kelishi an'anaviy kinoteatrlar ahamiyatini susaytirdi, ularni murakkab moliyaviy qiyinchiliklarga yo'liqtirdi. Striming-platformalari xizmatlariga murojaat qilishga ko'nikkan kishilar an'anaviy kinoteatrlarga kelmay qo'yidilar.

Raqamli texnologiyalar va striming-platformalar zamonaviy kino san'ati rivojida yangi tendensiyalarni yuzaga keltirdi. Xususan, birinchidan, filmlarda aks ettiriladigan ijtimoiy mavzular ko'paya boshladi. Mavzularning ko'paygani avvalo zamonaviy kino san'ati muhim ijtimoiy muammolarning faol muhokamachisiga aylanayotganini ko'rsatadi. Insoniyatni o'ylantirib turgan, jamiyat hayotining turli jabhalarida goh yorqin, goh g'ira-shira ko'zga tashlanayotgan neki muammo bor, kino ijodkorlarining intensiv munosabatlari va munozaralariga sabab bo'lmog'da. Bu munosabatlar, o'z navbatida, ular tomonidan yaratilgan asarlarda o'z ifodasini topmog'da. Jumladan, zamonaviy kino asarlarida ish izlab yoki qochqin sifatida yurtini tark etgan odamlarning taqdirutashvishlari, yangi madaniy voqelikka moslashuv borasidagi qiyinchiliklari teran ko'rsatilmog'da. Masalan, Yevropa va Amerikaning muhojirlar hayotini aks ettirgan filmlari tomoshabiniga nafaqat Vatandidan ayri tushgan kimsaning shaxsiy dramasini, balki butun kishilik jamiyati uchun og'riqli nuqtaga aylangan ijtimoiy-siyosiy muammoni ham ochib bermog'da[6]. Hindiston kinematografiyasida suratga olinayotgan turkum filmlarda esa xorijda yashayotgan diaspora hayoti, uning yangi madaniy muhitga moslashish jarayoni ko'plab dramatik syujetlar asosiga aylantirilmog'da. Mazkur filmlar orqali globallashtirish sharoitida milliy qadriyatlarni saqlab qolish zaruriyati, milliy o'ziga xoslikni asrab-avaylash masalalari ko'tarilmog'da[7].

Keyingi yillarda kino san'atida siyosiy notinchlik va avtoritarizm keltirib chiqargan muammolar alohida o'rin egallay boshladi. Bu jarayonni nafaqat alohida filmlar, balki yirik xalqaro kinofestivallarda taqdim etilayotgan asarlar misolida ham yaqqol kuzatish mumkin. Bir necha o'n yilliklardan buyon Fransiyaning Kann shahrida muntazam ravishda o'tkazib kelinayotgan kinematografik festivalda taqdim etilayotgan qator filmlar mazmuni shundan dalolat beradi. Masalan, rejissorlar dunyoning turli mintaqalarida

yuzaga kelgan mojarolarni (Sharqiy Yevropadagi qurolli to'qnashuvlar, Yaqin Sharqdagi qochqinlar inqirozi yoki Afrikadagi etnik nizolar) ekranga ko'chirib, tomoshabin oldida global siyosatning inson hayotiga qanday ta'sir ko'rsatayotganini ochib berishga harakat qilmog'dalar[8]. Shuningdek, filmlarda ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali odamlarning ongini nazorat qilish, ularga ma'lum "haqiqatlarni" singdirish usullari keskin tanqid ostiga olinmog'da. Masalan, Kann festivalida taqdim etilgan ayrim asarlarda avtoritar rejimlar tomonidan matbuot erkinligining cheklanishi va alternativ fikr egalari nisbatan bosim o'tkazilishi keng yoritilgan[9].

Ta'kidlash lozimki, so'nggi pallalarda jahon kinosida ekologiya va iqlim o'zgarishi ham eng dolzarb mavzulardan biriga aylana boshladi. Kino ijodkorlari suratga olgan turkum filmlarda tabiat bilan inson o'rtasidagi munosabatlar, ekologik inqirozlar va ularning oqibatlari keng yoritiladi. Bu turkum asarlar aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish va uning ekologik muammolarga e'tiborini oshirish maqsadida suratga olinayotgani sir emas[10].

Ikkinchidan, kino san'ati janrlari keskin transformatsiyalasha boshladi. Zamonaviy kino san'atida janrlar an'anaviy qoliplardan chiqib, yangicha mazmun va shakl kasb qilmog'da. O'tgan asr kinematografiyasida melodrama, romantik komediya yoki superqahramon filmlari muayyan sxemalar asosida suratga olingan hamda montaj qilingan bo'lsa, endilikda ular ko'plab ijtimoiy, ma'naviy va shaxsiy drama elementlari bilan boyitilmog'da. Masalan, romantik komediya janri antiromkom (romantik komediya motivlarining taqlidiy tarzda ishlatilishi) janri bilan uyg'unlashtirildi. Bu sintez muhabbat va boylik, erkinlik va mas'uliyat dilemmasini satira orqali yoritish imkonini bermog'da. Zamonaviy jangari filmlar faqat jangovar sahnalar bilan cheklanib qolmay, inson ruhiyati, oilaviy munosabatlar va qayg'u mavzularini ham qamrab olishga intilayotir.

Kino san'ati janrlari o'z-o'zidan transformatsiyalashib qolgani yo'q, albatta. Bunga tegishli texnologiyalarning jadal taraqqiyoti, turli millat va elat madaniyatlari o'rtasidagi almanishuvning intensivlashuvi yo'l ochdi. Masalan, Internet texnologiyalarining takomil topishi, ayniqsa sun'iy intellektning vujudga kelishi kino san'atida texnosatira nomini olgan janrning yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Texnosatirada zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan bog'liq vaziyatlar hazilomuz va kinoyali tarzda ifodalanadi. Mazkur janr asosan insonning texnika vositalariga ortiqcha tobe bo'layotganini, ularga haddan ziyod ishonib qolayotganini ko'rsatish niyatida suratga olingan filmlarda qo'llaniladi. dan iborat. Keyingi yillarda texnosatira janrida yaratilgan badiiy filmlarda bugungi jamiyatning bema'ni odatlari, xususan virtual do'st bo'lish urfi, odamlarning nufuzi-e'tiborini ularning postlariga qo'yilgan layklar orqali baholash urfi ham markaziy mavzulardan biriga aylandi. Turli millat va elat madaniyatlari o'rtasidagi almanishuvning intensivlashuvi sharofati bilan esa ijtimoiy-xorror, postkolonial drama, gibril musiqiy-drama kabi janrlar qaror topdi.

Kino san'atidagi janrlar transformatsiyasiga kino ijodkorlarining ijodiy yondashuvi ham katta ta'sir ko'rsatmog'da. Zotan, har bir davr ijodkorlari jamiyatdagi mavjud voqelikni shunchaki tasvirlash bilan cheklanmasdan, uni yangi obrazlar, uslublar, original rejissorlik topilmalari orqali ko'rsatishga intiladilar. Bu intilishlar pirovardida yangi janrlarning kashf qilinishiga olib keladi. Ijodkorlarning turli tajribalarga moyilligi ham yangi janrlarning vujudga kelishiga zmin yaratadi.

Uchinchidan, zamonaviy kino san'atida mualliflik filmlari jadal rivojlana boshladi. Mualliflik filmi deganda rejissor yoki ssenaristning shaxsiy dunyoqarashi va ijtimoiy

pozitsiyasini ifoda etgan kino asari tushuniladi. Bunday filmlarda asosiy e'tibor tomoshabinni qiziqitirishga yoki ommaviy bozorda katta daromad topishga emas, balki ijodkorning shaxsiy g'oyalarini ifoda etishga qaratilgan bo'ladi. Shu bois mualliflik filmi ko'p hollarda falsafiy mushohadalarga va zamonaviy silsilalarining o'ziga xos talinlariga boy bo'ladi.

To'rtinchidan, filmlarning badiiy va tijoriy qimmatini o'rtasidagi muvozanat buzila boshladi. Avvalgi paragrafda bayon etganimizdek, kino san'ati jamiyat ma'naviy hayotining muhim tarkibiy qismi sifatida insoniyat tafakkurini boyitish, uning ma'naviy kamolotini ta'minlash vazifalarini bajarmog'i darkor. Buning uchun esa suratga olingan filmlar birinchi navbatda muayyan badiiy qimmatga ega bo'lmog'i shart. Lekin, ikkinchi tomondan, kinofilmlar tijoriy qimmatga ham ega bo'lmog'i, ya'ni har qanday san'at asari kabi o'z ijodkori moliyaviy ehtiyojlarini qondirmog'i, unga yangi ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishi uchun imkon qoldirmog'i darkor. Shu nuqtai nazardan fikrlaganda, har qanday kino asari o'zida ham badiiy, ham tijoriy qimmatni mujassam qilmog'i lozim.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, zamonaviy kino asarlarida badiiy va tijoriy qimmat o'rtasidagi muvozanat tobora buzilib bormoqda. Bu jarayonning asl sabablarini quyidagilar bilan bog'lash mumkin: a) zamonaviy jamiyatning barcha jabhalarida moliyaviy manfaat birinchi o'ringa chiqdi, bu hol kino san'ati olamini ham chetlab o'tmadi; b) kishilarning ehtiros uyg'otadigan, "tez hazm bo'ladigan", ammo g'oyaviy jihatdan sayoz ma'naviy madaniyat mahsullariga qiziqishi ortdi, kino ijodkorlari esa ana shu nuanslarga ergashishga majbur bo'ldi; v) filmlarning mutlaq katta qismi mediakorporatsiyalar va yirik studiyalar tomonidan suratga olinib boshlandi, ijodkorning esa o'z asarini yaratish hamda jamoatchilikka taqdim qilish uchun ushbu subyektlar talablariga bo'ysunishdan boshqa chorasi qolmadi.

Mazkur tendensiya yaqin kelajakda o'ta xatarli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Chunonchi, u madaniy tafakkurni yuzakilashtirib, kino san'atining ijtimoiy ongini boyitishdagi imkoniyatlarini cheklab qo'yadi. Kino asarlarining badiiy va tijoriy qimmatini o'rtasidagi muvozanatning buzilishi tomoshabin estetik didini buzadi, u kino mahsulotini faqat vizual ta'sirga yo'naltirilgan mahsulot sifatida qabul qilishga odatlanadi.

Beshinchidan, jahon kino bozori keskin tijoratlasha boshladi. XXI asr kino olami nafaqat estetik va madaniy jarayon sifatida, balki ulkan iqtisodiy industriya sifatida ham rivojlanib bormoqda. Mazkur industriya filmlarni ishlab chiqarish, namoyish etish va tarqatish jarayonlarini tobora ko'proq iqtisodiy va moliyaviy manfaatlariga yo'naltirmoqda, filmni sotiladigan va sotib olinadigan mahsulotga, daromad manbaiga aylantirmoqda. Bugungi global madaniy muhitda bu holat tobora yaqqol ko'zga tashlanayotgani hech kimga sir emas.

Xulosa. Zamonaviy kino bozorining tijoratlashuvi bir nechta yo'nalishda o'z ifodasini topmoqda. Birinchidan, mazkur bozorda yirik daromad keltirishga qodir blokbusterlar, detektivlar, seriallar katta ulushga ega bo'lib bormoqda. Ana shunday kino mahsulotlarini taqdim qilishga hozir Gollivud studiyalari milliardlab dollarlik kassa yig'imga bilan bozorning monopol egalari aylanmoqda. Ikkinchidan, striming-platformalarning taraqqiy topayotgani kinoni ma'naviy kamolot vositasi emas, keng iste'mol qilinadigan mahsulotlardan biri qilib qo'yimoqda. Millionlab odamlarga film va seriallarni kinoteatrdan tashqarida ham ko'rish imkoniyatini taqdim qilgan ushbu platformalarning o'zi ulkan tijoriy bozor sifatida quloq yoymoqda. Uchinchidan, kino bozorida badiiy qimmatga ega bo'lgan asarlar emas, nuqul daromad keltirishi mumkin bo'lgan filmlar faol reklama qilinmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Попова С.А. Цифровая (дигитальная) цивилизация и прорывные технологии.// Вестник Университета мировых цивилизаций, 2020, №1.- 41-50-с.
2. Фролова Н.Х., Фролов Е.С. Становление информационно-коммуникационных технологий.// Символ науки, 2018, №12.- 19-23-с.
3. Номозов Х. Ш. Интернет-максимизация шахс ижтимоийлашувига таъсири: Фалс.докт. (PhD) дисс автореф.- Бухоро: БухДУ, 2024.
4. Аватар (фильм, 2009).// www.kinopoisk.ru/film/251733.
5. Рябцева В.Д. Стриминговые платформы 2022-2023 года.// Наука и мировоззрение, 2024, №21.- 118-119-с.
6. Деменцева Е. 5 фильмов о проблемах миграции.// postnauka.org/faq/73472.
7. Ткачева Н.В. Киноиндустрия Индии: особенности современного развития.// Меди@льманах, 2020, №5.- 108-с.
8. Канни-2025: как война в Украине стала ближе для Европы.// bbc.com, 2025, 24 мая.
9. Роднянский А. Фильм о жестоком авторитаризме, о гендерном неравенстве и подавлении инакомыслия.// echofm.online, 2024, 25 мая.
10. Нагаева Г.А. Экологическая тема в отечественном кинематографе: региональный опыт.// Наследие веков, 2016, №1.- 43-47-с.